

לשכת רב

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

הקמפוס

דף שבועי

פרשת תזריע-החודש,

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות

תשע"ו

מספר 1165

ע"ש הלנה ופאול שולמן

על הגוף, טהרתו וטומאתו הרב יובל שרלו

פרשיות הטומאה והטהרה הגופניות מפגישות אותנו עם עולם שלא הכרנו בדרך הארץ שקדמה לתורה. לאורך ספר בראשית וספר שמות, עד למתן תורה, אנו פוגשים אין ספור היבטים מעשיים של המפגש עם הקב"ה: קרבנות ומעשרות ("עֲשֹׂר אֶעֱשְׂרְנֶנּוּ לָךְ", בר' כח:כב); ברית מילה ודיני נישואין; מחויבות מוסרית ("לְמַה תִּפְּהוּ רֵעֵךְ", שמ' ב:יג) ודיני שומרים (יעקב ולבן); איסור גניבה ("אֲשֶׁר גָּזַלְוּ עִבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ", בר' כא:כה) ודיני ירושה; ברכות ותפילה, ועוד ועוד. למעשה, כל חלקי התורה נמצאים שם, זולת טומאה וטהרה. העובדה, שכל חלקי התורה מצויים עוד הרבה לפני שניתנה, מלמדת כי יש "דרך ארץ שקדמה לתורה", ובני אדם יצרו עולם ומלואו כתוצאה מהמפגש עם הא-לוהים. מובן מאליו שהתורה לא קיבלה את העולם הזה כפי שהוא, והמחויבות שלנו מבחינה הלכתית חלה ממעמד הר סיני ואילך. אולם עצם העובדה, שתחומים אלה היו קיימים בצורתם, מלמדת כי ישנו חיבור בין הוויית האדם ובין כל חלקי התורה, למעט, כאמור, טומאה וטהרה.

את מושגי הטומאה והטהרה אנו פוגשים לראשונה במעמד הר סיני (הביטוי "הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה" המופיע בפרשת נח [בר' ז:ב,ח; ח:כ] אינו קשור לדיני טומאה וטהרה, אלא לדיני איסור והיתר): "אֲלֹתֵיגְשׁוּ אֶל-אִשָּׁה" (שמ' יט:טו), וההתפרצות הגדולה של הופעתם מתרחשת בפרשיות "תזריע" ו"מצרע". עובדה זו לבדה מלמדת כי מדובר, אפוא, במושגים שאינם יכולים לצמוח מתוך בני האדם, אלא כל כולם מצוירים בתורה כהופעה א-לוהית מוחלטת. הופעה זו נושאת בשורות רבות בחובה, והיא משנה בצורה משמעותית ביותר את יחסנו לגוף.

לאור הכתוב בפרשות אלה, מושגי ה"טומאה" וה"טהרה" אינם מושגים רוחניים בלבד. אמנם, במקומות אחרים בתנ"ך אנו מוצאים שהכתוב מדבר על הטהרה הרוחנית, כגון: "אֲלֹתֵיגְשׁוּ אֶל-אִשָּׁה" כְּכֹל-אֵלֶּה נְטָמָאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר-אֲנִי מְשַׁלַּח מִפְּנֵיכֶם" (ויק' יח:כד), או "וַיִּרְקַתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם" (יח' לו:כה), אולם אלה הם ביטויים מושאליים. פרשות אלה מלמדות אותנו כי הטהרה והטומאה קשורות לגוף הממשי. החידוש הגדול הוא בכך שתהליכים ביולוגיים, חלקם סדורים (נידה), חלקם לעתים רצוניים ואף לכתחילה (בעל קרי), חלקם רצוניים (טומאת לידה), חלקם נובעים מסטייה מהמציאות הביולוגית הרגילה (זיבה) וחלקם לא מופענחים (צרעת), כל אלה מהווים תשתית למצבים רוחניים והלכתיים. החלוקה בין גוף לנפש, חלוקה שאנו רגילים בה, אינה דומיננטית כלל וכלל בתורה. האדם אינו יצור דיכוטומי, ולא נערכים בו קרבות עד בין הצדדים השונים באישיותו. להפך, הוא אדם אחד, ומיום שנברא עפר מן האדמה ונפחה בו נשמת חיים הוא מופיע כאחד. הדם הוא הנפש. הגוף והנשמה אינם ישויות נפרדות, וממילא גם אינם אויבים על פי פשוטו של מקרא. הם הפכו לישות אחת, וגוונים שונים של התורה מבטאים את האחדות הזו. ביטוי אחד מהם הוא דיני טומאה וטהרה. הטהרה בתורה היא אפוא מגוונת מאוד: היא תודעתית, מוסרית, התנהגותית וגופנית. על רקע העובדה שדווקא הפרשות ביולוגיות אחרות, המצויות בגופו של אדם, לא הוגדרו כטמאות, בולטת החובה לראות בדינים אלה דבר מה מהותי, ולא חלק מנושאים הקשורים בהיגיינה. מעבר לכך, הדבר בולט בדיני צרעת. התורה שבעל פה מלמדת שלא עצם תופעת הצרעת היא המטמאת, אלא הכרזת הכוהן עליה ככזו, ובלעדיה אין האדם המצורע טמא.

* הרב יובל שרלו הוא ראש ישיבת אמי"ת "אורות שאול" ברעננה, ראש תחום אתיקה בארגון רבני צהר, ומלמד במדרשה לנשים בכר אילן.

דיני טומאה וטהרה שייכים אפוא למערכת החוקים, ולא למערכת המצוות השכליות. אף על פי כן, במשך הדורות נעשו ניסיונות שונים לפענח את מהותם. הראשונים לא מנעו עצמם מלתור אחר הסבר לדיני טהרה, הסבר שיהיה מובן לשכל האנושי. משנתם העקרונית קובעת (בין השאר) כי על אף שמדובר במצוות שמעיות, יש להן גם בסיס שניתן לקרב אל השכל, גם אם לא נוכל להבין את המצווה על כל פרטיה ומשמעותיה. אחת ההתמודדויות המופלאות והפענוחים של הצרעת מתרחשת במשנתו של רבי יהודה הלוי. אף שהתנגד באופן עקרוני למתן טעמים למצוות, ודימה את החיפוש אחר משמעות המצוות לכסיל המהלך בבית מרקחת, לא מנע את עצמו מלהציע הסבר מתקבל על הדעת:

אמר החבר: כבר אמרתי לך כי אין כל יחס בין שכלנו לענין הא-לוהי, וראוי הדבר כי לא נשתדל כלל למצוא סיבה לנשגבות האלה ולכל הדומה להן, אולם אחר בקשת הסליחה מאת הא-לוה ומתוך הימנעות מההכרעה אני אומר: יתכן כי הצרעת והזיבות תלויות בטמאת המת, כי המות הוא ההפסד הכללי לגוף, והאבר המצורע דומה למת, וכן הזרע הנפסד כי יש בו רוח חיים טבעי ובו ההכנה להיות לטיפת דם ממנה יתהווה האדם. הפסדו של זרע זה הוא אם כן ניגוד לתכונת החיות ורוח החיים (מאמר שני, ס).

אם כן, דיני טומאה וטהרה הם המשך לדרכה של תורה, המצווה על דבקות בחיים והתרחקות מן המוות. לא רק המת עצמו מטמא (נושא שמופיע בפרשת "תקת"), אלא גם מערכת רבייה שלא התממשה: ביצית שנשטפה במחזור דמים של אישה; שכבת זרע של איש וכדו'. יש צורך מיוחד להסביר את טומאת היולדת בהקשר זה, אך אי אפשר להכחיש שגם היא קשורה במעגל החיים. המכנה המשותף של הטומאות השונות הוא המוות: בין אם מדובר בטומאות היוצאות מגופו של אדם, כפי שאנו מוצאים בפרשות "תזריע" ו"מצרע", בין אם מדובר בטומאת מת המופיעה בפרשת "תקת", ובין אם מדובר בטומאות שרץ שאנו קוראים עליהן בפרשת "שמיני" – כולן מביאות למעשה להרחקה מן המוות. זהו חלק בלתי נפרד מההופעה המיוחדת של תורת ישראל: בעוד דתות אחרות מוצאות עצמן קשורות דווקא במוות, ומחפשות דרך האדם המת את הגשר שבין המציאות שבה אנו חיים ובין אלוהיהן, אמונת ישראל פועלת בדרך הפוכה לחלוטין. זוהי תורת חיים, והיא מעמידה את החיים בראש מעייניה. עיקרון זה בא לידי ביטוי הן בדיני טומאה וטהרה המחברים, כאמור, את האדם לחיים, והן במקומות נוספים, כגון בקביעה "וְחַי פְּקָם" (ויק' יח:ה). רוב מצוות התורה נדחות מפני פיקוח נפש.

מכאן עולה, שדרך ההתייחסות לתהליכים ביולוגיים בגופו של אדם, התורה מלמדת אותנו על יחסה לציור היסוד של חיים ומוות, ומעצבת את התודעה האמונית הראויה. חז"ל ביטאו רעיון זה בשימוש שעשו בפסוק "כִּי לְקֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־הָאָרֶזֶה הַמֵּת" (קה' ט:ד) בשעה שעסקו בדיני פיקוח נפש. אולם, כאמור, עיקרון זה בא לידי ביטוי בהיקפים ובתחומים רבים של התורה. כך חוברים ביחד הגוף, הנפש, הביולוגיה, התפישות הרוחניות והמסר המרכזי של תורת החיים.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף